

УДК 81'42

Л.Ф. Ваховська,

кандидат філологічних наук, доцент
(Житомирський державний технологічний університет)**КОМУНІКАТИВНО-КОМПОЗИЦІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ
КІНЕМАТОГРАФІЧНИХ ТЕКСТІВ НЕВЕЛИКОГО ОБСЯГУ**

Стаття присвячена встановленню особливостей композиційної будови англомовних кінематографічних текстів невеликого обсягу. У статті розкрито особливості їхньої комунікативної організації. Розглянуто основні комунікативні стратегії й тактики побудови англомовних кінематографічних текстів невеликого обсягу.

Комунікативний напрям розвитку сучасних мовознавчих студій пов'язаний із виявленням композиційної і комунікативної організації текстів певних типів [1], стратегій і тактик їхньої побудови [2; 3]. Тенденція до поглибленого вивчення текстів різних жанрів зумовила актуальність аналізу особливостей комунікативно-композиційної структури кінематографічних текстів (КТ).

КТ інформують читача про новинки кінопродукції, містять їхній аналіз та оцінку з позицій різних учасників кінопроцесу: сценаристів, режисерів, акторів і критиків. Досліджувані тексти відібрані з друкованої і розміщеної на веб-сторінках мережі Інтернет у 1997 – 2002 роках американської газетної та журнальної періодици. КТ представлені інтерв'ю, анотаціями, короткими оглядами, стислими й розгорнутими рецензіями на художні фільми, що висувалися на здобуття премії Оскар у номінації "Краща картина" у 1998 – 2002 рр.

Метою статті є встановлення особливостей композиційно-комунікативної організації КТ невеликого обсягу – анотацій, коротких оглядів, стислих рецензій.

Спільність проблематики кінематографічних текстів зумовлює ізоморфізм їхньої будови. Структура газетних і журнальних КТ виявилася дворівневою: композиційною та комунікативною. Композиційна структура КТ реалізується стійким набором елементів: заголовком, інтродуктивний блок, основна частина, інферативний блок. Комунікативна структура КТ включає п'ять комунікативних блоків (КБ): експозиційний, сюжетний, аналітичний, оцінний та додаткової інформації.

Аналіз комунікативно-композиційної організації КТ різних жанрів показав, що структура інваріантної моделі набуває певних модифікацій у конкретних текстах, що пов'язано з їхнім різним функціональним призначенням. Композиція різножанрових КТ відрізняється обов'язковим чи факультативним характером композиційних ланок. Зміни в комунікативній структурі КТ зумовлені домінуванням у конкретному творі певної функції: аналітичної, оцінної, інформативної чи рекламної [4: 11-15]. Розглянемо особливості організації та співвідношення обох структур у різних жанрах КТ невеликого обсягу.

Тексти-анотації. Анотація – це коротке інформативне повідомлення рекламного характеру про твори кіномистецтва [1: 9]. Анотація переказує сюжет кінофільму, наводить дані про його авторів, в ній можуть бути також присутні елементи аналізу, оцінні компоненти [5: 144].

Домінантною комунікативною функцією цього жанру КТ є інформативна. Крім того, анотація виконує і рекламну функцію, мета якої – спонукати читача безпосередньо ознайомитися з рекламованими фільмами.

Настановна анотації – інформування з метою спонукання – зумовила її синкретизм, який є наслідком зрощення композиційної і комунікативної структур. Замість усталеної зовнішньої композиції (заголовком, інтродуктивний блок, основна частина та інферативний блок) тексти-анотації мають злитий текст-інформацію. Із виділених композиційних ланок в анотації містяться лише заголовком та основна частина. Усі заголовки цього жанру КТ збігаються з назвами кінокартин. За функціональним призначенням заголовки анотацій класифікуються як інформативні, оскільки вони повідомляють читачеві про назву фільму, про який ітиметься в анотації.

Комунікативна структура анотації представлена єдиним **сюжетним КБ**. Він дає коротку характеристику змісту фільму та окремим персонажам. Розглянемо приклад:

THE SIXTH SENSE

After the assault and suicide of one of his ex-patients, award-winning child psychologist Malcolm Crowe is left determined to help a young boy named Cole, who suffers from the same diagnosis as the ex-patient -- they both see dead people. Malcolm cannot rest until he makes amends for his feelings of failure, created by the mental breakdown of the first patient. Cole is a young boy who is paralyzed by fear from his visions of dead people. His mother is at her wits end trying to cope with Cole's eccentricities. With the help of Dr. Crowe, Cole goes on a journey of self as he learns to overcome his fears, all the while discovering the purpose of his gift [6].

У наведеному прикладі композиція анотації на художній фільм "Шосте відчуття" складається з двох ланок – заголовку та основної частини. Заголовок цієї анотації називає анотований кінофільм. Основну частину формує сюжетний КБ, що знайомить читача з героями фільму та елементами сюжету. Лексичні одиниці *ex-patient, award-winning child psychologist Malcolm Crowe, a young boy named Cole* називають персонажів, дієслова *is left determined to help, suffers, cannot rest, makes amends, is trying to cope with, goes on a journey, learns to overcome, etc.* описують сюжетну лінію.

Сюжетний КБ текстів-анотацій визначений комунікативною стратегією інформування. У цьому жанрі КТ вона реалізується в певних тактиках. Розглянемо втілення цієї стратегії на прикладі анотації на кінофільм "Своя людина":

THE INSIDER

Based on the true story of former tobacco executive Jeffrey Wigand, who blew the whistle on American tobacco companies' efforts to get -- and keep -- smokers hooked. The movie chronicles Wigand's relationship with "60 Minutes" producer Lowell Bergman, who risked his career to air an interview with Wigand even after CBS pulled the plug. Wigand risked more than his job to get his message to the masses: After being fired from Brown & Williamson Tobacco, then talking to the media, he endured lawsuits, a smear campaign and, the real Wigand claims, even death threats against him and his family, all at the hands of Big Tobacco [7].

Тактика інформування про матеріал, покладений в основу фільму, повідомляє читача про те, чи є події, факти, люди, зображені у фільмі, вигаданими, чи реально існуючими. Мовними індикаторами цієї тактики є вислови типу *to be based on, adapted true story of, true-life tale of, truthful / scrupulous record of*. У наведеному прикладі мовні одиниці *based on the true story, the real Wigand* вказують на те, що кінофільм "Своя людина" заснований на реальних подіях, які трапилися з реально існуючими людьми: *Based on the true story of former tobacco executive Jeffrey Wigand, who blew the whistle on American tobacco companies' efforts to get -- and keep -- smokers hooked*.

Тактика репрезентації теми фільму реалізує намір мовця ознайомити читача з основною тематикою і проблематикою кінокартини. Аналіз фактичного матеріалу показав різноманітність мовного втілення цієї тактики. Опорними мовними одиницями виявилися, наприклад, *the theme of the film, the film's core/at its core is ..., exploration of, the film portrays, story of*. У наведеному прикладі тактика репрезентації теми фільму реалізується через мовну одиницю *the movie chronicles*. Використовуючи цю тактику, критик інформує читача про те, що "Своя людина" – фільм про стосунки дослідника Віганда і продюсера телекомпанії CBS: *The movie chronicles Wigand's relationship with "60 Minutes" producer Lowell Bergman, who risked his career to air an interview with Wigand even after CBS pulled the plug*.

У цьому прикладі стратегія інформування реалізується також у **тактиці представлення героїв**, яка втілюється в мовних одиницях, що позначають імена героїв – *Jeffrey Wigand, Lowell Bergman*, їхні професії – *former tobacco executive, producer*, сімейний стан – *his family*.

Тактика розгортання сюжету переважає в текстах-анотаціях. Вона надає стисло інформацію про основний зміст фільму. Мовні одиниці *blew the whistle, risked, being fired, endured* називають основні сюжетні події, прийменники *after, then* вказують на послідовність їх розгортання. Зазначені засоби виступають мовним втіленням цієї тактики.

Таким чином, сюжетний КБ, що визначається стратегією інформування і збігається з основною частиною композиції, формує текст-анотацію.

Короткий огляд – стисле інформативне повідомлення про зміст кінофільму з елементами аналізу й оцінки. Провідною комунікативною настановою короткого огляду є інформування про сюжет фільму. У цьому жанрі КТ відсутній глибокий аналіз кінокартини, її переваг та недоліків. Оцінка твору кіномистецтва характеризується категоричністю та неаргументованістю.

Композиційна будова коротких оглядів складається із заголовку, не завжди чітко вираженого інтродуктивного блоку, основної частини, інферативного блоку, який має факультативний характер. Порівняно з текстами-анотаціями у комунікативній структурі коротких оглядів з'являються факультативний експозиційний КБ і комбінований оцінно-аналітичний КБ, зумовлені однією з комунікативних функцій цих текстів – дати коротку оцінку творові кіномистецтва.

Основна частина коротких оглядів представлена обов'язковим сюжетним КБ, факультативними експозиційним і оцінно-аналітичним КБ.

Розглянемо приклад:

The Sixth Sense

In M. Night Shyamalan's THE SIXTH SENSE, Bruce Willis plays Dr. Malcolm Crowe, a successful Philadelphia child psychologist who is haunted by the sudden reappearance and suicide of a former patient. Months later Dr. Crowe encounters Cole Sear (Haley Joel Osment), a troubled, withdrawn young boy who bears a striking similarity to his earlier patient. Dr. Crowe is compelled to help Cole, not only for the boy's sake, but for his own redemption. As Dr. Crowe struggles to determine what torments Cole, he must also come to terms with his increasingly distant relationship to his wife (Olivia Williams). Meanwhile, Cole is unable to describe the horrible things he sees even to his worried mother (Toni Collette). The scene where Cole finally tells Dr. Crowe about his supernatural secret is one of the 1990s most quoted and well-known cinematic moments.

A gripping ghost story with a stunning finale, THE SIXTH SENSE became a surprise blockbuster shortly after its release. The film features Oscar-nominated performances by the startlingly intense Osment and the fiercely maternal Collette, as well as a subtle, subdued turn by Willis. Shyamalan directs his intriguing script with almost clinical precision, using carefully framed visuals to create the film's distinctly chilling atmosphere. On the strength of its pitch-perfect acting and direction, THE SIXTH SENSE has become the most successful thriller of all time [8].

Композиція наведеного тексту короткого огляду складається з трьох ланок: інформативного заголовку, який є одночасно назвою фільму, основної частини та інферативного блоку, який починається зі слів *A gripping ghost story...* Основна частина представлена сюжетним КБ, в якому критик коротко розкриває зміст фільму, представляє його персонажів, називає імена виконавців ролей. Інферативний блок містить оцінку режисерської роботи, гри акторів, кінокартини в цілому.

Сюжетний КБ komponується інформативною комунікативною стратегією, що реалізується в наступних тактиках.

Тактика представлення ролі актора має на меті повідомити імена акторів, що знімалися у фільмі й схарактеризувати їхні ролі. Ця тактика втілюється в номінативних одиницях *to play a role, to play a character, to portray a character*. У зазначеному прикладі, використовуючи тактику представлення ролі актора, критик повідомляє про виконавця головної ролі у фільмі "Шосте відчуття" (Bruce Willis) та презентує самого персонажа (*Dr. Malcolm Crowe*), зазначаючи його походження (*Philadelphia*), рід занять (*child psychologist*): *Bruce Willis plays Dr. Malcolm Crowe, a successful Philadelphia child psychologist ...*

Тактика представлення героїв. Комунікативне призначення цієї тактики – надати читачеві інформацію про героїв фільму, їхні зовнішні й внутрішні характеристики, професію, сімейний стан тощо, а також імена виконавців. З наведеного прикладу читач отримує коротку інформацію про головних героїв фільму "Шосте відчуття" – *Dr. Crowe, Cole Sear*, вік – *young*, професія – *child psychologist*, внутрішній стан – *troubled, withdrawn, worried*, дізнається про сім'ю – *increasingly distant relationship to his wife*. Представляючи персонажів фільму, критик у дужках називає виконавців ролей (*Haley Joel Osment*).

Дієслова *is haunted, encounters, is compelled to help, struggles, is unable to describe, tells* називають основні події фільму, обставини часу *later finally* вказують послідовність їх розгортання і виступають мовним втіленням **тактики розгортання сюжету**.

Інферативний блок представлений оцінним КБ, який компонується оцінною комунікативною стратегією, що реалізується в коротких оглядах через наступні тактики.

Тактика позитивного оцінювання фільму реалізується в мовних одиницях з позитивним оцінним значенням *gripping, stunning, surprise, the most successful*, що характеризують фільм: *A gripping ghost story with a stunning finale, THE SIXTH SENSE became a surprise blockbuster shortly after its release. ... On the strength of its pitch-perfect acting and direction, THE SIXTH SENSE has become the most successful thriller of all time.*

Стратегія оцінювання спрямовується на оцінку не тільки кінофільму, а й роботи творчого колективу, що працював над його створенням. Ця комунікативна мета знаходить своє втілення в **тактиці оцінка гри актора**: *The film features Oscar-nominated performances by the startlingly intense Osment and the fiercely maternal Collette, as well as a subtle, subdued turn by Willis*. Така тактика реалізується у використанні іменника *performances*, що вказує на виконання ролі, імена акторів (*Osment, Collette, Willis*), та прикметників, які виражають оцінку їхнього виконання (*the startlingly intense, the fiercely maternal, subtle, subdued*). **Тактика оцінки роботи режисера** ідентифікується дієсловом *directs* та іменем режисера *Shyamalan*, які вказують саме на те, що критик оцінює режисерську роботу, напр., *Shyamalan directs his intriguing script with almost clinical precision, using carefully framed visuals to create the film's distinctly chilling atmosphere*. Оцінка виражена словосполученням *clinical precision*.

В іншому короткому огляді на фільм "Шосте відчуття" [9] інферативний блок формується стратегією переконання читача, яка втілюється в **тактиці звертання до адресата**. Ця тактика спрямована на залучення читача до процесу комунікації, привернення його уваги до певної інформації. У наведеному нижче прикладі вона реалізується за допомогою мовленнєвого акту промісиву, яким митець запевняє читача в тому, що фільм не залишить його байдужим: *It's a film that will resonate within you* [9]. Наведене речення є розповідним, присудок *will resonate* вказує на дію майбутню, підмет виражений третьою особою однини (*it (a film)*).

Отже, комунікативно-композиційна модель текстів коротких оглядів розгортається з моделі текстів-анотацій, завдяки появі нових елементів.

Стислі рецензії – це текст невеликого обсягу, зорієнтований на оцінку кінофільму на основі стислого аналізу його переваг і недоліків. Як і короткий огляд, стисла рецензія здебільшого складається з одного абзацу і не доводиться говорити про графічно оформлені композиційні елементи інтродуктивного блоку, основної частини й інферативного блоку. Заголовком стислої рецензії є також назва фільму, і ми виділяємо лише основну частину як інформативно найбільш значущу. Комунікативна структура цього жанру КТ містить п'ять КБ: експозиційний, сюжетний, аналітичний, оцінний, додаткової інформації, що корелюють з основним композиційним блоком. Проте інформація, що передається цими КБ є скомпресованою, іноді лише до кількох слів. Стисла рецензія може і не включати вищезазначені комунікативні блоки, а саме інтродуктивний та інферативний композиційні і експозиційний комунікативні блоки є факультативними. Головна відмінність між коротким оглядом і стислою рецензією полягає в сюжетному КБ. Він є обов'язковим для короткого огляду, а в стислій рецензії цей блок є комбінованим – сюжетно-оцінним. Розглянемо стислу рецензію під назвою "Erin Brockovich":

Erin Brockovich

Capsule by Jonathan Rosenbaum

From the Chicago Reader

I've never been much of a Julia Roberts fan, but I have to admit that director Steven Soderbergh coaxes a very lively performance out of her in this docudrama, which intermittently reminds me of Silkwood (1983). Roberts plays a young divorced mother and former beauty queen who rounds up 600 plaintiffs to sue the power company that's been contaminating the water. The script by Susannah Grant is standard-issue liberal feel-good fodder that in former decades might have been directed by Martin Ritt; Soderbergh deals with it respectfully and effectively without ever transcending its generic limitations. With Albert Finney as the heroine's boss and Aaron Eckhart as her biker lover. 130 min [10].

Ця стисла рецензія містить **експозиційний КБ**, в якому йдеться про виконавицю головної ролі у фільмі "Ерін Брокович" Джулію Робертс та особисте ставлення рецензента до актриси (*I've never been much of a Julia Roberts fan...*).

Дієслово *plays* вказує на роль, яку виконує Джулія Робертс – молода одинока мама, у минулому королева краси. Дієслова *rounds up, to sue, has been contaminating* описують події фільму (*Roberts plays a young divorced mother and former beauty queen who rounds up 600 plaintiffs to sue the power company that's been contaminating the water*). На основі використання зазначених номінацій ми визначаємо частину тексту стислої рецензії як **сюжетний КБ**.

Мовні одиниці *director, Steven Soderbergh, coaxes a very lively performance, deals with it respectfully and effectively* визначають **оцінний КБ**, в якому знаходимо короткий аналіз та оцінку роботи режисера (*...I have to admit that director Steven Soderbergh coaxes a very lively performance out of her in this docudrama..., ... Soderbergh deals with it respectfully and effectively without ever transcending its generic limitations.*), сценариста (*The script by Susannah Grant is standard-issue liberal feel-good fodder that in former decades might have been directed by Martin Ritt...*).

КБ додаткової інформації містить дані про виконавців ролей (*With Albert Finney as the heroine's boss and Aaron Eckhart as her biker lover*) та тривалість фільму (*130 min.*).

Оскільки стислим рецензіям властиві елементи аналізу, то для реалізації цього комунікативного наміру митці застосовують **аналітичну стратегію**. У цьому жанрі КТ дана стратегія втілюється в **тактиці порівняння**. Аналіз кінематографічного продукту вимагає не тільки розбору його елементів, але й порівняння його з іншими кінокартинами. У наведеному вище прикладі стислої рецензії тактика порівняння ідентифікується дієсловом *reminds of* і назвою фільму *Silkwood*, який нагадує критику "Ерін Брокович": *I've never been much of a Julia Roberts fan, but I have to admit that director Steven Soderbergh coaxes a very lively performance out of her in this docudrama, which intermittently reminds me of Silkwood (1983)*. Для висунення оцінки критик застосовує комунікативну оцінну стратегію і такі тактики її реалізації, як оцінка роботи режисера й сценариста, що актуалізуються мовними засобами *respectfully and effectively, standard-issue liberal feel-good fodder*.

Комунікативно-композиційна модель стислих рецензій є розгорткою структури коротких оглядів. Ця модель набуває модифікацій на комунікативному рівні, завдяки появі двох комбінованих блоків – сюжетно-оцінного та аналітично-оцінного.

Ми називаємо ці комунікативні блоки комбінованими, оскільки важко виділити їх в окремі КБ через короткий обсяг стислих рецензій і, відповідно, коротку інформацію, яку вони передають. Ці КБ компонуються аналітичною та оцінною комунікативними стратегіями. Стратегія інформування визначає експозиційний і сюжетно-оцінний КБ. Вона реалізується в стислих рецензіях в додаткових **тактиках – інформування про авторів фільму та передісторію його створення і представлення попередніх робіт**.

Тактика інформування про авторів фільму та передісторію його створення має на меті подати відомості про авторів сценарію, режисера та причини виникнення ідеї фільму. Ця тактика визначає організацію інтродуктивного блоку композиційної структури стислої рецензії. У наведеному нижче прикладі вона актуалізується в мовних одиницях, що називають творців фільму (*Matt Damon, Ben Affleck*), їхні стосунки (*old Harvard roommate*), термін роботи над сценарієм (*worked for five years*), їхні наміри (*what they meant is making contact with their peers*), результат роботи (*what emerged is what they meant*), напр., *Matt Damon and his old Harvard roommate, Ben Affleck, worked for five years to get their script produced the way they wanted it. So, what emerged is what they meant, and what they meant is making contact with their peers (as well as wowing older critics)* [9].

Тактика представлення попередніх робіт компонує інтродуктивний блок. Вона спрямована на інформування читача про попередні роботи режисерів, сценаристів, акторів з метою підвищення інтересу читача до їхньої нової роботи, напр., *Having lived with this material for years, both actors (who went on to burgeoning careers, Damon starring in "John Grisham's The Rainmaker" and Affleck in "Chasing Amy") are strong and believable and generate considerable appeal* [11].

У прикладах йдеться про те, що актори Мет Демон і Бен Афлек грали головні ролі в уже знайомих читачеві фільмах *"The Rainmaker"*, *"Chasing Amy"*. Така інформація розрахована на те, що, знаючи акторів по попередніх фільмах, читач зацікавиться й новими картинками з їхньою участю.

Таким чином, особливості композиційно-комунікативної організації КТ невеликого обсягу зумовлені жанровою приналежністю та різним функціональним призначенням цих текстів. *Текст-анотацію* формує єдиний сюжетний КБ, що визначається стратегією інформування і збігається з основною частиною композиції. Кожен КТ наступного жанру будується шляхом ускладнення структури попереднього тексту. Комунікативно-композиційна модель текстів *коротких оглядів* розгортається з моделі текстів-анотаций, завдяки появі нових елементів. Композиція коротких оглядів може бути доповнена факультативними інтродуктивним та інферативним блоками. Комунікативна структура ускладнюється факультативним експозиційним КБ і комбінованим аналітично-оцінним КБ. Окрім стратегії інформування, зазначені КБ формуються стратегіями оцінювання і переконання. *Стислі рецензії* є розгорнутими короткими оглядами. Їхня модель набуває модифікацій на комунікативному рівні, завдяки появі двох комбінованих блоків – сюжетно-оцінного та аналітично-оцінного, які компонуються аналітичною та оцінною комунікативними стратегіями. Стратегія інформування визначає структуру експозиційного та сюжетно-оцінного КБ.

У подальших дослідженнях КТ перспективним видається встановлення їхніх лексичних і синтаксичних особливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ляшенко Т.С. Структурно-композиційні, лінгвостилістичні та прагматичні особливості тексту мистецтвознавчої рецензії (на матеріалі німецьких газет): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Львівський національний ун-т ім. І.Франка. – Львів, 2004. – 19 с.
2. Гусар М.В. Лінгвокогнітивний і комунікативно-прагматичний аспекти приватних оголошень (на матеріалі сучасної британської періодики): Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. – К., 2004. – 230 с.
3. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 284 с.
4. Ваховська Л.Ф. Лінгвокогнітивний та комунікативний аспекти англомовних текстів з кінематографічної проблематики (на матеріалі сучасної американської періодики): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04/ Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2005. – 20 с.
5. Стрельцов Б.В. Основы публицистики. Жанры: Учебное пособие. – Минск: Университетское, 1990. – 240 с.
6. <http://www.btinternet.com/~dpw64/d-00313.html>
7. <http://www.geocities.com/Hollywood/Cinema/1501/indexmotp.html>
8. <http://www.videoflicks.com/titles/1093/1093712.htm>
9. <http://www.rottentomatoes.com/movies.com>
10. http://spacefinder.chicagoreader.com/movies/capsules/18657_ERIN_BROCKOVICH.html
11. Los Angeles Times 5.12.97

Матеріал надійшов до редакції 17.04.2006 р.

Ваховская Л.Ф. Коммуникативно-композиционная организация кинематографических текстов небольшого объема.

Статья посвящена выявлению особенностей композиционного строения англоязычных кинематографических текстов небольшого объема. В статье раскрыты особенности их коммуникативной организации. Рассмотрены основные коммуникативные стратегии и тактики построения англоязычных кинематографических текстов небольшого объема.

Vakhovska L.F. Communicative and composition organisation of cinematography texts of small size.

The article deals with finding out composition peculiarities of cinematography texts of small size. Peculiarities of their communicative structure, means of reaching the communicative aims in these texts are also considered in the paper.